

جایگاه گردشگری در کتاب‌های درسی دوره ابتدایی

ابراهیم صالحی عمران^۱، استاد گروه علوم تربیتی، دکتری برنامه‌ریزی آموزشی، دانشکده علوم انسانی و اجتماعی، دانشگاه مازندران، بابلسر
میمنت عابدینی بلترک، استادیار گروه علوم تربیتی، دکتری مطالعات برنامه‌درسی، دانشکده علوم انسانی و اجتماعی، دانشگاه مازندران، بابلسر
سیده راضیه مهدی‌پور میر، کارشناس ارشد برنامه‌ریزی آموزشی، دانشگاه مازندران، بابلسر

دریافت: ۱۳۹۸/۱۱/۲۰

پذیرش: ۱۳۹۹/۹/۱۵

چکیده

هدف از پژوهش حاضر، تحلیل محتوای آموزش گردشگری در کتاب‌های درسی دوره ابتدایی می‌باشد. روش مورد استفاده در تحلیل محتوای پژوهش، آنتروپی شانون^۲ بوده و واحد تحلیل صفحات (متن، پرسش‌ها، فعالیت‌ها، تصاویر) بودند که در مجموع شامل ۳۷۷۶ صفحه می‌شود. جامعه آماری پژوهش شامل ۴۱ کتاب درسی دوره ابتدایی بوده که از این میان ۳۵ جلد کتاب در هشت عنوان شامل کتاب فارسی (خواننداری)، فارسی (نوشتاری)، علوم تجربی، مطالعات اجتماعی، هدیه‌های آسمانی، قرآن، کار و فناوری و تفکر و پژوهش به عنوان نمونه انتخاب و بررسی شدند. ابزار مورد استفاده چک لیست بوده؛ روش تعیین روایی تحلیل محتوای پژوهش حاضر نیز بدین صورت بود که جهت انتخاب مؤلفه‌ها و شاخص‌های آموزش گردشگری از منابع در دسترس در این ارتباط استفاده شد و پس از تأیید متخصصان گردشگری فهرست واری تحلیل محتوای نهایی در قالب چهار مؤلفه اصلی تهیه گردید، روایی محتوایی آن با استفاده از سی‌وی‌آر^۳ به دست آمد که برابر با ۰/۹۰ بوده است. جهت پایایی نیز پس از دو بار بررسی کتاب‌های درسی و به دست آوردن نتایج یکسان، جهت بررسی مؤلفه‌ها در اختیار سه ارزیاب قرار گرفت که ضریب توافق حاصل برابر با ۰/۷۰ بوده است. نتایج پژوهش نشان داد که بیشترین میزان توجه و ضریب اهمیت مربوط به مؤلفه گردشگری «چیست» (چیستی گردشگری) و کمترین میزان توجه مربوط به مؤلفه گردشگر «کیست» (هویت گردشگر) بوده است؛ ضمن اینکه بیشترین فراوانی در کتاب مطالعات اجتماعی مشاهده شد.

کلید واژه‌ها: آموزش گردشگری، گردشگر، کتاب درسی، دوره ابتدایی، تحلیل محتوا.

مقدمه

در قرن بیست و یکم گسترش و پیشرفت فناوری موجب شده که انسان زمان بیشتری را صرف اوقات فراغت خود نماید؛ در واقع با توسعه‌ی انواع فناوری در زندگی مردم و جایگزینی آن با نیروی انسانی، عملاً انسان‌ها فرصتی یافتند تا بتوانند از اوقات فراغت خود به آن صورتی که دوست دارند، بهره‌مند شوند (نیکخواه و ناکوئی درگزی، ۱۳۹۵)؛ سالانه میلیون‌ها نفر به سفر می‌روند، بنابراین می‌توان از آن به عنوان منبعی برای توسعه استفاده نمود (بندوی^۱ و همکاران، ۲۰۲۰). امروزه گردشگری به عنوان یک صنعت، در کشورهای جهان مورد توجه قرار گرفته است؛ بسیاری از مناسبات سیاسی، اجتماعی، اقتصادی ملت‌ها از طریق این صنعت حفظ و تداوم می‌یابد (چانگ^۲ و همکاران، ۲۰۲۰؛ علی صوفی^۳، رفسنجانی^۴ و زمانیان^۵، ۲۰۱۸؛ دیورا^۶، ۲۰۱۵) تا جایی که در بسیاری از کشورها نیرویی برای خوشبختی در نظر گرفته می‌شود (لی چی^۷، ۲۰۱۴؛ فینو^۸، ۲۰۱۳). در اکثر ارزیابی‌های به عمل آمده از توسعه گردشگری در جهان سوم، تأثیرات اقتصادی مهم‌تر از ملاحظات دیگر است؛ در حقیقت گردشگری به عنوان یک عامل اقتصادی عمده و بسیار مؤثر در سال‌های اخیر مورد توجه فراوان قرار گرفته است. طبق باور لئونز^۹ (۱۹۹۵) یکی از بزرگ‌ترین منافع حاصل از صنعت گردشگری در نواحی و مناطق مختلف، ایجاد درآمد و دستمزد برای افرادی است که در آن اشتغال دارند. تأثیر اقتصادی گردشگری در نواحی روستایی، افزایش درآمد برای ساکنان مناطق گردشگری را به دنبال دارد که می‌تواند به صورت فردی یا عمومی برای این مناطق به وجود آید (به نقل از عزیزیان و عزیزیان، ۱۳۹۳).

گردشگری به واسطه لمس مستقیم زندگی در فراسوی زندگی معمول، فرصت‌های بسیاری را برای ذهن کنجکاو و حساس کودک فراهم می‌کند تا بتواند بیشتر از والدینی که او را همراهی می‌کنند، آموزش ببیند و یا در ذهن خود تأثیرات شگرف ایجاد کند؛ هر اتفاق کوچکی در کودکی از لمس یک سنگ گرفته تا

1. Bändoi
2. Chung
3. Ali Soofi
4. Rafsanjani
5. Zamanian
6. Dwyer
7. lee
8. Fino
9. Levins

دویدن و زمین خوردن در دامنه یک کوه از دیدن یک پشه تا دیدن یک پلیکان، حتی خوردن غذا در یک فضای جدید یا خرید یک وسیله در مقصد مورد نظر که برای کودک تازگی دارد و تا مدت‌ها و حتی سال‌های سال، با همان هیجان کودکی قابل وصف است. در حقیقت وقتی ساختار کودکی یک کودک در ارتباط با محیط، سفر، طبیعت و هویت شخص کودک درست شکل نگرفته باشد، در بزرگسالی نیز نمی‌تواند به عنوان یک فرد یا شهروند در جهت توسعه پایدار گام بردارد؛ بیشتر بزرگترها در بزرگسالی اطلاعات بسیاری کسب می‌کنند اما چون این آموزش‌ها در آنها نهادینه نشده است در عمل با مشکل مواجه می‌شوند؛ بسیاری از آموزش‌ها در کودکی شکل می‌گیرد حتی آموزش‌های بسیار ابتدایی مثل نریختن زباله در طبیعت، نشکستن شاخه درختان، آسیب نرساندن مکان‌هایی که باید به آنها احترام گذاشت مثل میراث فرهنگی، مساجد، مقابر و... (محب‌علی، ۱۳۸۹).

در این بین، آموزش و پرورش به عنوان مؤثرترین ابزار جوامع برای ورود به چالش‌های آینده مورد توافق قرار گرفته است (جعفری و باطبی، ۱۳۹۳). به همین دلیل؛ وارد کردن مفاهیم مرتبط با توریسم در متون درسی در مقاطع مختلف تحصیلی موجب می‌شود که دانش‌آموزان با جاذبه‌های تاریخی و باستانی، طبیعی، اماکن مذهبی، صنایع دستی و فرهنگ، اقوام کشورهای مختلف و مسائلی از این قبیل آشنا شوند. با توجه به اهمیت گردشگری به عنوان محور توسعه پایدار در سال‌های اخیر و تأثیرات فرهنگی، اجتماعی و اقتصادی مهمی که برای یک کشور و جامعه به همراه دارد و از آنجایی که نظام آموزش و پرورش نهادی است که پس از نهاد خانواده، سهم عظیمی در پرورش و تعلیم و تربیت کودکان دارد و از طریق محتوای برنامه درسی بسیاری از نگرش‌ها، دانش‌ها و اطلاعات را عرضه می‌کند؛ از سوی دیگر آموزش ابتدایی و دوران کودکی دوره مهمی است که رشد عقلی و شخصیت و نگرش کودکان در این دوره شکل می‌گیرد (مثل آموزش نریختن زباله، نشکستن شاخه درختان، احترام به میراث فرهنگی، میهمان‌نوازی و از این دست مسائل)، لذا از این حیث وارد کردن مفاهیم مرتبط با گردشگری و عنصر آموزش در گردشگری موجب شناخت گردشگری شده و چگونگی گردشگری در فضای سرزمینی و حفاظت از محیط زیست و منابع طبیعی را می‌آموزد؛ در نهایت با توجه به نقش و اهمیت محتوای درسی در آموزش مفاهیم گردشگری، این ضرورت احساس می‌شود که کتاب‌های درسی به این مهم پردازند. ضمن آنکه پژوهش مستقلی که هدف خود را بر

تحلیل کتاب‌های درسی این مفهوم در ابعاد وسیعی مانند یک دوره تحصیلی نهاده باشد، یافت نگردید. به همین دلیل مطالعه‌ی حاضر قصد دارد تا خلاء مطالعاتی موجود را پر کند و تصویری از مفاهیم آموزش گردشگری را در محتوای کتابهای درسی ارائه دهد.

ضرورت و اهمیت پژوهش

گردشگری یکی از پویاترین فعالیت‌های اقتصادی عصر حاضر است که نقش مهمی در توسعه پایدار ایفا می‌کند (دبی،^۱؛ کیسی،^۲؛ ایبانسکو و همکاران،^۳ ۲۰۱۸). در بسیاری از کشورها، امروزه گردشگری نیروی اصلی بهبود و رشد اقتصادی کشور محسوب شده (سوحل^۴ و بشیر^۵، ۲۰۱۸؛ تابش^۶، ۲۰۱۷؛ دو^۷، لیو^۸ و نجی^۹، ۲۰۱۶) و با فراهم آوردن فرصتی راهبردی به اقتصاد محلی تنوع بخشیده و باعث افزایش ارزش منابع وارد شونده به محیط محلی می‌شود. از این رو گردشگری، یک گزینه اولیه در امر توسعه به حساب می‌آید و ارکان مهم آن عبارت‌اند از: محیط‌زیست و فرهنگ محلی در کنار رضایت و موافقت محلی برای پذیرش گردش. صنعت توریسم، حامی محیط‌زیست، راهی برای گفت و گوی تمدن‌ها، پرچم‌دار صلح جهانی، و مروج دوستی و مهر و محبت در جهان است. امروزه دولت‌ها دریافته‌اند که برای توسعه پایدار و رشد اقتصادی کلان باید کانون توجه و تمرکز را بر این صنعت معطوف سازند (کوچک‌زاده، ۱۳۹۳). گردشگری مطالعه انسان است به دور از زیستگاه معمول خود، و پاسخ او به نیازهایش از صنعت و اثراتی که او و هم صنعت بر محیط فرهنگی، اجتماعی، اقتصادی و فیزیکی داشته است (کاتن^{۱۰}، ۲۰۱۴). ممکن است به صورت فرآیندها، فعالیت‌ها و درآمدهای ناشی از ارتباط و تعاملات بین گردشگران، خدمات دهندگان گردشگری، دولت‌های میزبان، جوامع میزبان و محیط‌های اطراف که در جذب و پذیرایی از بازدید کنندگان درگیر هستند تعریف شود (گولدر و ریچی^{۱۱}، ۲۰۱۲).

1. Dube
2. Kişi
3. Ibănescu
4. Suhel
5. Bashir
6. Tabash
7. Du
8. Lew
9. Ng
10. Caton
11. Goelner & Ritchie

گردشگری به عنوان بزرگ‌ترین و پررونق‌ترین صنعت جهان در هر جامعه‌ای متأثر از عوامل پیچیده سیاسی، اجتماعی و همچنین ویژگی‌های اقتصادی است که نه تنها به عنوان منبع عظیمی برای کسب درآمد ارزی است بلکه به عنوان بستری مناسب برای تبادل فرهنگ‌ها و ارزش‌های معنوی ملت‌ها مطرح می‌باشد. به همین دلیل است که آموزش گردشگری اهمیت می‌یابد. آموزش گردشگری شامل آگاه‌سازی و ارائه بینش و دانش در رابطه با گردشگری، اهمیت و ارزش آن، سفر و تفریح، شناخت گردشگری و انواع آن، شناخت توریسم و جاذبه‌های گردشگری است؛ و ارائه این آگاه‌سازی و آموزش در کتاب‌های درسی مدرسه به دانش‌آموزان و به تبع آن، توسعه نقش شهروندی در گردشگری خواهد بود. آموزش گردشگری به عنوان توسعه آموزش‌های مدارس فنی و حرفه‌ای در اروپا آغاز شد. تأکید این مدارس بر آموزش صلاحیت‌های اصلی مانند مهمان‌نوازی، مدیریت هتل و مهارت‌های مرتبط با کسب و کار بوده است. نیاز به وجود برنامه‌های گردشگری به گونه‌ای است که دانش‌آموزان را قادر به تفکر انتقادی در مورد آینده این صنعت می‌کند. به طور کلی محققان گردشگری و مربیان باید به کشف و بررسی آنچه به منزله حس مشترک در توسعه برنامه‌های درسی جهانگردی و صنعت گردشگری است بپردازند (درج و همکاران^۱، ۲۰۱۲؛ کاتن^۲، ۲۰۱۴). هدف از برنامه‌ریزی برای یک گردشگری خوب به حداکثر رساندن سود است (گولدرن و ریچی، ۲۰۱۲).

از طرفی، آموزش و پرورش به عنوان اولین نهاد آموزش رسمی و مدرسه به عنوان اولین بستر آموزش نظام‌مند در جامعه یکی از مهم‌ترین بخش‌های تربیت آدمی را بر عهده دارد به گونه‌ای که تمامی ابعاد زندگی بشر را تحت تأثیر قرار می‌دهد و در قالب محتوای آموزشی می‌توان نگرش‌ها و شخصیت افراد را سازمان داد. اینکه تا چه اندازه به مسأله گردشگری در جامعه کنونی ما اهمیت داده شود، اینکه تا چه حد کودکان ما نسبت به گردشگری و اینکه توریست کیست و نحوه برخورد با آنها شناخت داشته باشند، اینکه کودکان ما تا چه اندازه به مسأله محیط‌زیست در گردشگری اهمیت دهند و تا چه اندازه خود به عنوان همیار این شناخت را به خانواده‌های خود انتقال دهند و فرهنگ گردشگری و جهانگردی و پذیرش توریسم را در جامعه جا بیاندازند حائز اهمیت می‌باشد؛ چرا که شناخت این صنعت خود می‌تواند زمینه‌ساز حضور فعال کودکان نسل

حاضر به عنوان شهروندان نسل آینده در این عرصه شود. لذا از این حیث اهمیت دارد که آموزش و پرورش مفاهیم مرتبط با گردشگری را در برنامه درسی و محتوای آموزشی خود بگنجانند و از این طریق به طور مستقیم دانش‌آموزان را با مفهوم توریسم، گردشگری، جهانگردی، سلامت زیست محیطی... و به طور غیر مستقیم والدین دانش‌آموزان را به عنوان شهروندان جامعه آگاه سازد تا اینکه میزبان خوبی برای گردشگران و از طرفی، خود گردشگرانی باشند که دارای حس احترام به طبیعت و مردم دیگر ملل باشند.

اهداف پژوهش

هدف کلی:

بررسی میزان توجه به اهمیت و آموزش گردشگری در محتوای کتاب‌های درسی آموزش ابتدایی

اهداف جزئی:

بررسی میزان توجه به گردشگر در محتوای کتاب‌های درسی آموزش ابتدایی

بررسی میزان توجه به گردشگری در محتوای کتاب‌های درسی آموزش ابتدایی

بررسی میزان توجه به ارزش اقتصادی گردشگری در محتوای کتاب‌های درسی آموزش ابتدایی

بررسی میزان توجه به نقش شهروندان و جامعه محلی در توسعه گردشگری در محتوای کتاب‌های درسی

آموزش ابتدایی

روش‌شناسی پژوهش

پژوهش حاضر از لحاظ روش‌شناسی، تحلیل محتوا از نوع کمی می‌باشد. برای تحلیل محتوا مراحل مختلفی طی می‌شود، از جمله این مراحل می‌توان سه مرحله عمده زیر را ذکر نمود:

۱) مرحله قبل از تحلیل (آماده سازی و سازماندهی)

۲) بررسی مواد (پیام)

۳) پردازش نتایج (به نقل از عابدینی بلترک و نیلی، ۱۳۹۳)

کانون توجه این پژوهش بر مرحله سوم تحلیل محتوا یعنی پردازش داده‌های جمع‌آوری شده از پیام می‌باشد. یعنی پس از رمزگذاری پیام و مقوله‌بندی آن، اطلاعات به دست آمده تحلیل شده است. امروزه

فنون بسیاری در این خصوص ارائه شده است که اساس آنها بر در صدگیری از فراوانی مقوله‌ها می‌باشد. این دسته از فنون دارای مشکلات ریاضی خاص خود هستند که نتایج آنها را کم اعتبار خواهد کرد. در این پژوهش از روش جدیدی که برگرفته از تئوری سیستم‌هاست، برای پردازش نتایج استفاده شده است. این روش آنتروپی شانون می‌باشد که پردازش داده‌ها را در بحث تحلیل محتوی با نگاه جدید مطرح می‌کند. بر اساس این روش تحلیل داده‌ها، در تحلیل محتوی بسیار قوی تر و معتبر تر عمل خواهد کرد (همان منبع). آنتروپی در تئوری اطلاعات، شاخصی است برای اندازه‌گیری عدم اطمینان که به وسیله، یک توزیع احتمال بیان می‌شود (صالحی عمران و عابدینی بلترک، ۱۳۹۲).

مراحل تحلیل آنتروپی شانون به شرح زیر است:

مرحله اول: ماتریس فراوانی‌های جدول بهنجار شده که برای این منظور از رابطه زیر استفاده می‌شود:

رابطه ۱. داده‌های بهنجار شده

$$p_{ij} = \frac{F_{ij}}{\sum_{j=1}^m F_{ji}} \quad (i = 1, 2, 3, \dots, n, j = 1, 2, \dots, m)$$

F فراوانی مقوله

P هنجار شده ماتریس فراوانی

j شماره مقوله

m تعداد پاسخگو

I شماره پاسخگو

مرحله دوم: بار اطلاعاتی هر مقوله را محاسبه کرده و در ستون‌های مربوط قرار می‌دهیم و برای این منظور از رابطه زیر استفاده می‌شود:

رابطه ۲. بار اطلاعاتی

$$E_j = K \sum_{h=1}^m p_{ij} \ln p_{ij} \quad (i = 1, 2, \dots, m)$$

E_j بار اطلاعاتی مقوله مربوط

J شماره مقوله

P ماتریس هنجار شده

i شماره پاسخگو ($J = 1, 2, \dots, n$)

Ln لگاریتم

m تعداد پاسخگو

مرحله سوم:

با استفاده از بار اطلاعاتی مقوله ها ($n=1$ و 2 و ... و n) ضریب اهمیت هر یک از مقوله‌ها محاسبه شده است. هر مقوله‌ای که دارای بار اطلاعاتی بیشتری باشد از درجه اهمیت (WJ) بیشتری نیز برخوردار می‌باشد. که برای محاسبه ضریب اهمیت از رابطه زیر استفاده شده است.

رابطه ۳. ضریب اهمیت

$$W_j = \frac{E_j}{\sum_{j=1}^n E_j}$$

در پژوهش حاضر، جامعه آماری شامل مجموع ۴۱ کتاب شش پایه دوره آموزش ابتدایی سال تحصیلی ۹۷-۹۶ می‌باشد که از این میان ۳۵ جلد کتاب در هشت عنوان فارسی (خوانداری)، فارسی (نوشتاری)، علوم تجربی، هدیه‌های آسمانی، مطالعات اجتماعی، کار و فناوری، تفکر و پژوهش، قرآن به عنوان نمونه مورد بررسی قرار گرفتند. کتاب ریاضی به دلیل عدم انطباق ناکافی هدف‌های آن با هدف آموزش گردشگری کنار گذاشته شده است ولی اهداف سایر کتاب‌ها تا حدود نسبتاً کمی با اهداف آموزش گردشگری مطابقت داشته است که بررسی شد. جهت تدوین مؤلفه و شاخص‌ها در پژوهش حاضر، از مطالعات پژوهشی دیوجاک (۲۰۱۶)؛ وی کافی (۲۰۱۵)؛ نیک‌اقبال (۱۳۹۵)؛ غنیان و هاشمی‌نژاد (۱۳۹۵)؛ بیشمی و محمودی (۱۳۹۴)؛ میرا حسنی، حسنعلی و ملاک (۱۳۹۳)؛ حاجی‌امینی (۱۳۹۲) و... استفاده گردید که در جدول ۱ مربوطه ذکر شده است. پس از تدوین مؤلفه‌ها و شاخص‌ها، در ابتدا پیام برحسب مقوله‌ها به تناسب هر پاسخگو در قالب فراوانی شمارش شده و بر اساس داده‌های جدول فراوانی، سه مرحله آنتروپی شانون به ترتیب، جدول داده‌های بهنجار، میزان بار اطلاعاتی و ضریب اهمیت مقوله‌ها محاسبه گردید. واحد تحلیل در این پژوهش شامل تمام صفحات (متن، پرسش‌ها، فعالیت‌ها، تصاویر) کتاب‌های درسی آموزش ابتدایی بوده است. کتاب‌های درسی آموزش ابتدایی شامل بخش‌های متنوع نوشتاری و تصاویر می‌باشد به همین خاطر واحد تحلیل صفحات انتخاب گردید تا هم دروس، روان‌خوانی و تصاویر را شامل شود. جهت روایی پژوهش فهرستی از مؤلفه‌ها و شاخص‌های آموزش گردشگری بر اساس تحقیق و منابع متعدد انتخاب شد و پس از آن در

اختیار ۱۰ نفر از متخصصان حوزه گردشگری و برنامه درسی قرار گرفت و در قالب چهار مؤلفه اصلی تهیه گردید. روایی محتوایی آن با استفاده از سی وی آر^۱ به دست آمد که برابر با ۸۰ صدم^۲ بود، بر این اساس، روایی محتوایی تأیید شد. جهت برآورد پایایی از سه ارزیاب خواسته شد تا مؤلفه‌های پژوهش حاضر را بررسی نمایند که توافق در این رابطه وجود داشت. ضریب توافقی در این پژوهش برابر با ۰/۷۰ می‌باشد.

۱. برای تعیین CVR از متخصصان درخواست می‌شود تا هرآیتم را براساس طیف سه قسمتی «ضروری است»، «مفید است ولی ضرورتی ندارد» و «ضرورتی ندارد» بررسی نمایند. سپس پاسخ‌ها مطابق فرمول زیر محاسبه می‌گردد (حاجی زاده و اصغری، ۱۳۹۰).

$$CVR = \frac{n_E - \frac{N}{2}}{\frac{N}{2}}$$

۲- اگر عدد حاصله از ۰/۶۲ بیشتر باشد اعتبار محتوای آن آیتم پذیرفته می‌شود (حاجی زاده و اصغری، ۱۳۹۰).

جدول ۱. شاخص سازی پژوهش

مؤلفه‌ها	شاخص‌ها	منابع
هویت گردشگر	- گردشگر داخلی - گردشگر خارجی - جاذبه‌های طبیعی (چشم‌انداز طبیعی، نواحی ساحلی و دریایی، پوشش گیاهی و حیات وحش و...) - جاذبه‌های فرهنگی، تاریخی (میراث باستانی و فرهنگی، بناهای تاریخی، موزه-ها، معابد، آرامگاه‌ها، صنایع دستی و هنر، موسیقی و رقص محلی، آداب و رسوم و...) دعوت به سفر و سیر و سیاحت، گشت و گذار و تفریح	وی کافی (۲۰۱۵)، پاپلی یزدی و سقایی (۱۳۸۵)، کاظمی (۱۳۸۵)
چستی گردشگری	- درآمدهای حاصل از مشاغل بخش گردشگری - مشاغل بخش اقامت مسافرتی (هتلداری، مهمانسرا، اجاره ویلاها...)- بخش تورگردان‌ها، آژانس‌های مسافرتی و خدمات رزرو - بخش حمل و نقل (جاده‌ای، ریلی، هوایی و...)- بخش خدمات پذیرایی (رستوران، تهیه غذا، سفره‌خانه و...)- بخش جاذبه‌های گردشگری (موزه‌داری، نگهبان باغ وحش، صنایع دستی، امکانات تفریحی و...)	وی کافی (۲۰۱۵)، اینسکیپ (۱۳۹۲)، یآوری (۱۳۹۰)، ضرغام بروجنی و الوانی و کهزادی (۱۳۹۰)، حاجی‌امینی (۱۳۹۲)، میرا حسینی، حسنعلی و ملاک (۱۳۹۳)، نصیریان (۱۳۸۹)، مرکز استراتژی و ارزیابی خدمات (۲۰۱۶)، دیوجاک (۲۰۱۶)
ارزش اقتصادی گردشگری	- حفاظت از محیط‌زیست و منابع طبیعی جهت توسعه پایدار	وی کافی (۲۰۱۵)، قربانی (۱۳۹۱)، عارف، رضوان و گیل (۲۰۱۰)، غنیان و هاشمی‌نژاد (۱۳۹۵)، مراندا (۲۰۱۵)، ضرغام بروجنی، الوانی و کهزادی (۱۳۹۰)، بیشمی و محمودی (۱۳۹۴)، دیوجاک (۲۰۱۶)
نقش شهروندان و جامعه محلی در توسعه پایدار گردشگری	- روحیه مهمان‌نوازی	یآوری (۱۳۹۰)، شفیعی و محمدی (۱۳۹۳)، الوانی و پیروز بخت (۱۳۸۵)، میرباقری، نورشوق و اله‌وردی (۱۳۹۰)، بیشمی و محمودی (۱۳۹۴)

منبع: پژوهش محققان

یافته‌های پژوهش

از مجموع ۳۷۷۶ صفحه کتاب‌های درسی دوره ابتدایی که مورد بررسی و تحلیل قرار گرفت. ۵۵۵ مورد فراوانی در رابطه با مفاهیم آموزش گردشگری مشاهده گردید.

جدول ۲. جدول توزیع فراوانی با توجه به مؤلفه‌های آموزش گردشگری در کتاب‌های دوره ابتدایی

مفوله‌ها	هویت گردشگر		گردشگری چیست		ارزش اقتصادی گردشگری					نقش شهروندان و جامعه محلی در توسعه گردشگری
	گردشگر داخلی	گردشگر خارجی	دعوت به سفر، سیاحت، گشت و گذار و تفریح	جاذبه‌های طبیعی	جاذبه‌های تاریخی - فرهنگی	درآمد حاصل از مشاغل بخش هتلداری و اقامت مسافرتی	درآمد حاصل از مشاغل بخش حمل و نقل مسافرتی	درآمد حاصل از مشاغل بخش خدمات پذیرایی	درآمد حاصل از مشاغل بخش جاذبه‌های گردشگری	
فارسی (خواننداری)	۰	۰	۱۳	۳۵	۴۳	۰	۳	۰	۱	۰
فارسی (نوشتاری)	۰	۰	۱۳	۲۳	۳۱	۰	۳	۰	۰	۰
مطالعات اجتماعی	۶	۶	۲۶	۶۲	۱۲۰	۴	۴۴	۸	۱۹	۸
علوم تجربی	۰	۰	۰	۲	۰	۰	۲	۰	۰	۰
هدیه‌های آسمانی	۰	۰	۰	۰	۲۱	۰	۰	۰	۰	۰
تفکر و پژوهش	۰	۰	۰	۲	۲	۰	۰	۰	۰	۱
کار و فناوری	۰	۰	۰	۰	۰	۰	۰	۰	۰	۰
قرآن	۰	۰	۰	۱	۰	۰	۰	۰	۰	۰
جمع کل	۶	۶	۵۲	۱۲۵	۲۱۷	۴	۵۲	۸	۲۰	۹

منبع: پژوهش محققان

طبق جدول ۲، شش مورد به شاخص گردشگری داخلی، شش مورد به شاخص گردشگری خارجی، ۵۲ مورد به شاخص دعوت به سفر و سیروسیاحت و گشت و گذار و تفریح، ۱۲۵ مورد به شاخص جاذبه‌های طبیعی، ۲۱۷ مورد به شاخص جاذبه‌های تاریخی - فرهنگی، چهار مورد به شاخص درآمدهای حاصل از مشاغل بخش هتلداری و اقامت مسافرتی، صفر مورد به شاخص درآمدهای حاصل از مشاغل بخش آژانس‌های مسافرتی و خدمات رزرو و تورگردان، ۵۲ مورد به شاخص درآمدهای حاصل بخش صنعت حمل و نقل، هشت مورد به شاخص درآمدهای حاصل از بخش خدمات پذیرایی، ۲۰ مورد به درآمد حاصل از مشاغل بخش جاذبه‌های گردشگری، ۹ مورد به روحیه مهمان‌نوازی و گردشگرپذیری، ۵۳ مورد به شاخص نقش شهروندان در حفاظت از محیط زیست و منابع طبیعی جهت توسعه پایدار گردشگری اشاره شده است، که

از این بین میزان توجه به شاخص جاذبه‌های تاریخی - فرهنگی بیشترین فراوانی و میزان توجه به شاخص - های گردشگر داخلی و گردشگر خارجی کمترین فراوانی را داشته و شاخص درآمد حاصل از مشاغل بخش آژانس مسافرتی و خدمات رزرو و تورگردان هیچ توجهی نشده است.

جدول ۳. جدول داده‌های بهنجار شده توجه به مؤلفه‌های تحقیق در صفحات کتاب‌های دوره ابتدایی

نقش شهروندان و جامعه محلی در توسعه گردشگری	ارزش اقتصادی گردشگری						گردشگری چیست			هویت گردشگر		مقوله‌ها	
	نقش شهروندان و جامعه محلی در توسعه گردشگری	درآمد حاصل از مشاغل بخش آژانس‌های مسافرتی و خدمات رزرو تورگردان	درآمد حاصل از مشاغل بخش هتلداری و اقامت مسافرتی	درآمد حاصل از بخش حمل و نقل مسافرتی	درآمد حاصل از مشاغل بخش خدمات پذیرایی	درآمد حاصل از مشاغل بخش جاذبه‌های گردشگری	جاذبه‌های طبیعی	جاذبه‌های تاریخی - فرهنگی	گردشگر خارجی	گردشگر داخلی	مؤلفه‌ها		
نقش شهروندان در حفاظت از محیط زیست و منابع طبیعی جهت توسعه پایدار گردشگری	۰/۱۸	۰	۰/۰۵	۰	۰/۰۵	۰	۰	۰/۱۹	۰/۲۸	۰/۲۵	۰	۰	فارسی (خواننداری)
	۰/۱۳	۰	۰	۰/۰۵	۰	۰	۰	۰/۱۴	۰/۱۸	۰/۲۵	۰	۰	فارسی (نوشتاری)
	۰/۳۹	۰/۷۸	۰/۹۵	۱	۳/۸۴	۰	۱	۰/۵۵	۰/۴۹	۰/۵	۱	۱	مطالعات اجتماعی
	۰/۲۲	۰	۰	۰/۰۳	۰	۰	۰	۰	۰/۰۱	۰	۰	۰	علوم تجربی
	۰	۰	۰	۰	۰	۰	۰	۰/۰۹	۰	۰	۰	۰	هدیه‌های آسمانی
	۰/۰۳	۰/۱۱	۰	۰	۰	۰	۰	۰/۰۰۹	۰/۰۱	۰	۰	۰	تفکر و پژوهش
	۰	۰	۰	۰	۰	۰	۰	۰	۰	۰	۰	۰	کار و فناوری
	۰/۰۱	۰	۰	۰	۰	۰	۰	۰	۰/۰۰۸	۰	۰	۰	قرآن

منبع: پژوهش محققان

جدول ۴: جدول مقادیر بار اطلاعاتی مؤلفه‌های آموزش گردشگری در کتاب‌های درسی دوره ابتدایی

نقش شهروندان و جامعه محلی در توسعه گردشگری	ارزش اقتصادی گردشگری					گردشگری چیست؟			هویت گردشگر	
	تفصیل شهر و مکان در حفاظت از محیط زیست و منابع طبیعی جهت توسعه پایدار گردشگری	درآمد حاصل از مشاغل بخش پذیرایی گردشگری	درآمد حاصل از مشاغل بخش خدمات پذیرایی	درآمد حاصل از بخش حمل و نقل مسافرتی	درآمد حاصل از مشاغل بخش آژانس‌های مسافرتی و خدمات رزرو و تورگردان	درآمد حاصل از مشاغل بخش هتلداری و اقامت مسافرتی	جاذبه‌های تاریخی - فرهنگی	جاذبه‌های طبیعی	گردشگر خارجی	گردشگر داخلی
۸۱/۰	۳۰/۰	۲۰/۰	۰	۰	۰	۳۱/۰	۳۱/۰	۰	۰	

منبع: پژوهش محققان

بیشترین بار اطلاعاتی مربوط به مؤلفه نقش شهروندان و جامعه محلی در توسعه پایدار گردشگری با مقدار ۰/۱۷ بوده و کمترین بار اطلاعاتی نیز مربوط به چند مؤلفه گردشگر داخلی، گردشگر خارجی، درآمد حاصل از مشاغل بخش هتلداری و اقامت مسافرتی، درآمد حاصل از مشاغل بخش آژانس‌های مسافرتی و خدمات رزرو و تورگردان و درآمد حاصل از مشاغل بخش خدمات پذیرایی با مقدار صفر بوده است.

جدول ۵: جدول ضریب اهمیت مؤلفه‌های آموزش گردشگری در کتاب‌های درسی دوره ابتدایی

نقش شهروندان و جامعه محلی در توسعه گردشگری	ارزش اقتصادی گردشگری					گردشگری چیست؟			هویت گردشگر	
	تفصیل شهر و مکان در حفاظت از محیط زیست و منابع طبیعی جهت توسعه پایدار گردشگری	درآمد حاصل از مشاغل بخش پذیرایی گردشگری	درآمد حاصل از مشاغل بخش خدمات پذیرایی	درآمد حاصل از بخش حمل و نقل مسافرتی	درآمد حاصل از مشاغل بخش آژانس‌های مسافرتی و خدمات رزرو و تورگردان	درآمد حاصل از مشاغل بخش هتلداری و اقامت مسافرتی	جاذبه‌های تاریخی - فرهنگی	جاذبه‌های طبیعی	گردشگر خارجی	گردشگر داخلی
۳۲/۰	۲۰/۰	۰	۵/۰	۰	۰	۶۱/۰	۶۱/۰	۰	۰	

منبع: پژوهش محققان

با مشاهده‌ی نتایج تحلیل مؤلفه‌های آموزش گردشگری در کتاب‌های درسی دوره ابتدایی، مشخص می‌شود که مؤلفه نقش شهروندان در حفاظت از محیط زیست و منابع طبیعی جهت توسعه پایدار گردشگری دوره با فراوانی (۵۳)، بار اطلاعاتی (۰/۱۷) و ضریب اهمیت (۰/۲۴) بالاترین اولویت را نسبت به سایر مؤلفه‌ها دارد. مؤلفه جاذبه‌های تاریخی و فرهنگی و جاذبه‌های طبیعی هر دوره با فراوانی‌های به ترتیب (۲۱۷) و (۱۲۵)، بار اطلاعاتی به ترتیب (۰/۱۴) و (۰/۱۳) و ضریب اهمیت (۰/۱۹) اولویت بعدی را به خود اختصاص می‌دهند. مؤلفه دعوت به سفر، سیاحت، گشت‌وگذار و تفریح با فراوانی (۵۲)، بار اطلاعاتی (۰/۱۲) و ضریب اهمیت (۰/۱۷) می‌باشد. سایر مؤلفه‌ها دارای اولویت کمتری نسبت به این مؤلفه‌ها هستند. بر این اساس، بیشترین ضریب اهمیت مربوط به مؤلفه نقش شهروندان در حفاظت از محیط زیست و منابع طبیعی جهت توسعه پایدار گردشگری با ضریب اهمیت ۰/۲۴ و کمترین ضریب اهمیت بر مبنای مشاهدات به دست آمده، مربوط به مؤلفه‌های گردشگر داخلی، گردشگر خارجی، درآمد حاصل از مشاغل بخش هتلداری و اقامت مسافرتی، درآمد حاصل از مشاغل بخش آژانس‌های مسافرتی و خدمات رزرو و تورگردان و درآمد حاصل از مشاغل بخش خدمات پذیرایی بوده است.

جدول ۶. توزیع فراوانی مؤلفه‌های پژوهش در کلیه صفحات کتاب‌های دوره ابتدایی

مؤلفه پاسخگو	هویت گردشگر	گردشگری چیست؟	ارزش اقتصادی گردشگری	نقش شهروندان و جامعه محلی در توسعه گردشگری
فارسی (خوانداری)	۰	۹۱	۴	۹
فارسی (نوشتاری)	۰	۶۷	۷	۷
مطالعات اجتماعی	۱۲	۲۰۸	۷۵	۲۹
علوم تجربی	۰	۲	۲	۱۲
هدیه‌های آسمانی	۰	۲۱	۰	۰
تفکر و پژوهش	۰	۴	۰	۳
کار و فناوری	۰	۰	۰	۰
قرآن	۰	۱	۰	۱
جمع کل	۱۲	۳۹۴	۸۸	۶۱

منبع: پژوهش محققان

جدول فوق حاکی از آن است که از مجموع ۳۷۷۶ صفحه کتاب درسی مورد بررسی، مؤلفه گردشگری «چیست» (چیستی گردشگری) بیشترین فراوانی را دارا بوده و مؤلفه گردشگری «کیست» (هویت

گردشگری) کمترین فراوانی را داشته است. همچنین در رابطه با مؤلفه گردشگر «کیست» بیشترین میزان توجه در کتاب مطالعات اجتماعی بوده و سایر کتاب‌های‌ها توجه‌ای به این مؤلفه نداشته‌اند، در رابطه با مؤلفه گردشگری چیست؛ بیشترین میزان توجه در کتاب مطالعات اجتماعی بوده و کمترین میزان توجه در کتاب قرآن و در کتاب کار و فناوری هیچ اشاره‌ای به این مؤلفه نگردیده است، در رابطه با مؤلفه ارزش اقتصادی گردشگری بیشترین میزان توجه در کتاب مطالعات اجتماعی و کمترین توجه در کتاب علوم تجربی بوده است. در کتاب هدیه‌های آسمانی، تفکر و پژوهش، کار و فناوری و قرآن نیز هیچ اشاره‌ای به این مؤلفه نگردیده است، در ارتباط با مؤلفه نقش شهروندان و جامعه محلی در توسعه گردشگری بیشترین میزان توجه در کتاب مطالعات اجتماعی و کمترین میزان توجه در کتاب قرآن بوده است، همچنین در کتاب‌های هدیه‌های آسمانی و کار و فناوری هیچ اشاره‌ای به این مؤلفه نشده است.

جدول ۷. داده‌های بهنجار شده مؤلفه‌های آموزش گردشگری

مؤلفه پاسخگو	هویت گردشگر	گردشگری چیست؟	ارزش اقتصادی گردشگری	نقش شهروندان و جامعه محلی در توسعه گردشگری
فارسی (خواننداری)	۰	۰/۲۳	۰/۰۴۵	۰/۱۴
فارسی (نوشتاری)	۰	۰/۱۷	۰/۰۷۹	۰/۱۱
مطالعات اجتماعی	۱	۰/۵۲	۰/۸۵	۰/۴۷
علوم تجربی	۰	۰/۰۰۵	۰/۰۲۲	۰/۱۹
هدیه‌های آسمانی	۰	۰/۰۵۳	۰	۰
تفکر و پژوهش	۰	۰/۰۱۰	۰	۰/۰۴
کار و فناوری	۰	۰	۰	۰
قرآن	۰	۰/۰۰۲	۰	۰/۰۱۶
جمع کل	۱	۱	۱	۱

منبع: پژوهش محققان

جدول ۸. میزان بار اطلاعاتی و ضریب اهمیت مؤلفه‌های آموزش گردشگری

مؤلفه	گردشگر کیست	گردشگری چیست	ارزش اقتصادی گردشگری	نقش شهروندان و جامعه محلی در توسعه گردشگری
مقدار بار اطلاعاتی (EJ)	۰	۰/۱۴	۰/۰۶	۰/۱۷
ضریب اهمیت (WJ)	۰	۰/۳۸	۰/۱۷	۰/۴۴

منبع: پژوهش محققان

با مطالعه ۳۷۷۶ صفحه کتاب‌های درسی پایه ابتدایی و بررسی مؤلفه‌های آموزش گردشگری مشخص گردید مؤلفه نقش شهروندان و جامعه محلی در توسعه گردشگری با فراوانی (۶۱)، بار اطلاعاتی (۰/۱۷) و ضریب اهمیت (۰/۴۴) اولویت اول و همچنین گردشگری چیست با فراوانی (۳۹۴)، بار اطلاعاتی (۰/۱۴) و ضریب اهمیت (۰/۳۸) اولویت دوم؛ ارزش اقتصادی گردشگری با فراوانی (۸۸)، بار اطلاعاتی (۰/۰۶) و ضریب اهمیت (۰/۱۷) اولویت سوم را به خود اختصاص داده است. روی هم رفته باید عنوان نمود بیشترین میزان بار اطلاعاتی با مقدار ۰/۱۷ و ضریب اهمیت با مقدار ۰/۴۴، مربوط به مؤلفه نقش شهروندان و جامعه محلی در توسعه گردشگری و کمترین میزان بار اطلاعاتی و ضریب اهمیت نیز در ارتباط با گردشگر کیست بدست آمد که میزان بار اطلاعاتی و ضریب اهمیت آن برابر با صفر بوده است.

نتیجه‌گیری

پژوهش حاضر به منظور تحلیل محتوای آموزش گردشگری در کتاب‌های درسی دوره ابتدایی انجام گرفت. در نتیجه تحلیل محتوای کتاب‌های درسی شش پایه دوره ابتدایی از مجموع ۳۷۷۶ صفحه کتاب‌های درسی، ۵۵۵ مورد فراوانی در رابطه با مفاهیم آموزش گردشگری مشاهده گردید.

در راستای سؤال پژوهش مبنی بر اینکه «میزان توجه و اهمیت محتوای کتاب‌های درسی به یک گردشگر چه کسی است؟» در مجموع ۱۲ مورد فراوانی از این مؤلفه در کل کتابهای درسی مشاهده شد، که تمامی این ۱۲ مورد فراوانی در کتاب‌های مطالعات اجتماعی یافت شد و در سایر کتاب‌ها هیچ اشاره‌ای نشده بود و این مؤلفه در مقابل سایر مؤلفه‌ها کمترین فراوانی را به خود اختصاص داده است. این در حالی است که این مسأله بسیار حائز اهمیت است و برنامه‌ریزان درسی بیشتر به این مفهوم در کتاب درسی پردازند؛ یک کودک باید بداند که به چه کسی گردشگر می‌گویند؟ تفاوت یک گردشگر داخلی با یک گردشگر خارجی چیست؟ آنها خود به عنوان گردشگران کوچک چه سهمی در ترغیب خانواده می‌توانند داشته باشند؟ اینکه فقط در یک قسمت از کتاب چند تصویر از گردشگران که در حال مشاهده آثار باستانی هستند ارائه شود کافی نیست، لازم است در محتوای کتاب بیشتر به مفهوم گردشگر، بخصوص گردشگر خارجی، پرداخته شود چراکه اصل بر این است که ما هر چقدر بتوانیم کشور گردشگرپذیرتری باشیم، مسلماً اقتصاد بهتری در این زمینه خواهیم داشت. نتایج پژوهش‌های نرگسی، بابکی و عفتی (۱۳۹۷)؛ عرب (۱۳۹۳)، میرزایی و

جلیلی (۱۳۹۰) هم این موضوع را تأیید می‌کنند که درآمدهای ناشی از ورود گردشگران خارجی سبب افزایش درآمد، تولید و اشتغال خواهد شد.

در پاسخ به سؤال «میزان توجه به مفهوم گردشگری در محتوای کتاب‌های درسی دوره ابتدایی تا چه حد است؟» نتایج نشان داد که بیشترین توجه مربوط به مؤلفه‌های این بخش می‌باشد. مفهوم کلی گردشگری چیست با شاخص‌های میزان توجه دعوت به سیر و سفر و گشت و گذار، جاذبه‌های طبیعی و جاذبه‌های تاریخی- فرهنگی مورد بررسی قرار گرفت. توزیع این فراوانی‌ها بدین صورت بوده که در کتاب *مطالعات اجتماعی* بیشترین میزان توجه و در کتاب *کار و فناوری* هیچ اشاره‌ای به این مؤلفه نشده بود. پژوهشی در ارتباط با سؤال حاضر جهت مقایسه یافت نشد، اما به طور کلی نیک اقبال (۱۳۹۵) بیان می‌کند وجود جاذبه‌ها یکی از مهم‌ترین دلایل مسافرت مردم به یک مقصد خاص است. جاذبه‌های گردشگری به عنوان عامل جذب با توجه به ویژگی‌های خاص و جذابیت‌هایی که دارند می‌توانند گردشگران را از نقاط مختلف و سرزمین‌های دور به سمت خود بکشانند. به همین دلیل است که شناسایی و معرفی ویژگی‌ها، جذابیت‌ها، توانایی‌های بالقوه و بالفعل جاذبه‌ها از ارکان اساسی صنعت گردشگری محسوب می‌شود.

میزان توجه به ارزش اقتصادی گردشگری در محتوای کتاب‌های درسی آموزش ابتدایی تا چه حد است؟ سؤال دیگر پژوهش بود که مفهوم کلی ارزش اقتصادی گردشگری با شاخص‌های میزان توجه به درآمدهای حاصل از مشاغل بخش گردشگری شامل بخش صنعت حمل و نقل مسافرتی، بخش هتلداری و اقامت مسافرتی، بخش آژانس‌های مسافرتی و خدمات رزرو و تورگردان، بخش خدمات پذیرایی، بخش جاذبه‌های گردشگری مورد بررسی قرار گرفت و در مجموع ۸۸ مورد فراوانی یافت شد. از میان کتاب‌های مورد بررسی، کتاب *مطالعات اجتماعی* بیشترین فراوانی را دارا بود که با توجه به اهداف تدوین شده برای این درس به نظر می‌رسد محقق شده است؛ طبق مشاهدات، این مقدار فراوانی بیشتر در بخش صنعت حمل و نقل بوده و در سایر بخش‌ها فراوانی محدودی یافت شد. در بخش آژانس‌های مسافرتی و خدمات رزرو و تورگردان نیز، هیچ موردی یافت نگردید. این در حالی است که ورود هر گردشگری به یک شهر، یعنی انجام هزینه برای محل اقامت، خورد و خوراک، وسیله نقلیه و... همچنین هر جهانگرد با ورود خود به کشوری دیگر «ارز» به همراه می‌آورد و هزینه می‌کند. آمد و رفت با یکی از وسایل نقلیه، اقامت در هتل و استفاده از

رستوران، بازدید از جاذبه‌های تاریخی و طبیعی، خرید سوغات همه هزینه‌هایی است که یک توریست با کمال میل و رغبت متحمل می‌شود (یاوری، ۱۳۹۰). به همین دلیل است که گردشگری باعث رشد و رونق صنعت حمل و نقل (جاده‌ای، ریل، دریایی و هوایی) می‌شود (حبیبی و محمدی، ۱۳۹۶؛ بریدا، دیدا^۱ و پالینا^۲، ۲۰۱۴؛ ماندنو^۴، ۲۰۱۲؛ بیکر^۵ و جورج^۶، ۲۰۱۱؛ تو^۷ و دویدا^۸، ۲۰۱۰). همچنین گردشگری موجب رونق، رشد و توسعه محل‌های اقامتگاهی توریستی می‌شود. تغذیه گردشگر و وجود امکانات تفریحی و رفاهی در محل یا مکان موضوع گردشگری نیز از اهمیت خاصی برخوردار است. لذا ایجاد رستوران‌ها و دیگر مراکز غذاخوری و فراهم ساختن شرایطی برای تفریح، سرگرمی و ورزش و غنی‌سازی اوقات فراغت، از موضوعاتی است که به‌ویژه طی دهه‌های اخیر بسیار مورد توجه دست‌اندرکاران صنعت گردشگری بوده است (حبیبی و محمدی، ۱۳۹۶).

با توجه به اهمیت صنعت گردشگری در حوزه اقتصادی و درآمدهایی که به طور مستقیم و غیرمستقیم از طریق اشتغال‌زایی در بخش‌های مختلف ایجاد می‌کند، انتظار می‌رود توجه به این مفهوم در محتوای سایر کتاب‌های درسی هم بیشتر باشد. به عنوان نمونه، یکی از هدف‌هایی که برای درس کار و فناوری تعریف شده است، آشنایی با مشاغل مختلف است، با این حال در این کتاب متأسفانه هیچ اشاره‌ای به مشاغل هیچ یک از بخش‌ها نشده است، این کتاب می‌تواند بستر خوبی را برای آشنایی با مشاغل بخش‌های مختلف این صنعت فراهم کند.

در انتها پژوهش حاضر به بررسی میزان توجه به نقش شهروندان و جامعه محلی در توسعه گردشگری در محتوای کتاب‌های درسی آموزش ابتدایی پرداخت که در قالب شاخص‌های میزان توجه به روحیه مهمان‌نوازی و گردشگرپذیری و نقش شهروندان در حفاظت از محیط زیست و منابع طبیعی جهت توسعه پایدار گردشگری مورد بررسی قرار گرفت که از مجموع فراوانی‌های مشاهده شده بیشتر در کتاب *مطالعات*

1. Brida
2. Deidda
3. Pulina
4. Mandeno
5. Becker
6. George
7. Tóth
8. Dávid

اجتماعی و کمترین در کتاب‌های هدیه‌های آسمانی و کار و فناوری هیچ موردی یافت نشد که از این منظر همسو با پژوهش بیات و احمدی (۱۳۹۲) می‌باشد که نشان دادند کمترین توجه به مباحث و اخلاق زیست محیطی در کتاب‌های هدیه‌های آسمانی بوده است. این در حالی است که بخش عمده‌ای از آموزه‌های دینی ناظر به حفاظت از عناصر خاص محیط زیست اعم از آب، هوا، خاک، درختان، حیوانات و بناهاست (شیردل، ۱۳۹۳). انتظار می‌رود در سایر کتاب‌های هم توزیع مناسب‌تری از این مفهوم ارائه می‌شد چرا که دانش‌آموزان به عنوان شهروندان کوچک به طور مستقیم از طریق آموزش و به طور غیر مستقیم بر روی والدین خود تأثیر می‌گذارند. نتایج پژوهش بیشمی و محمودی (۱۳۹۴) هم این موضوع را تأیید می‌کند که برای پایدار شدن گردشگری و ارتقای سطح جاذبه‌ها استفاده از مشارکت شهروندان یکی از بهترین گزینه‌هاست؛ از طرف دیگر یکی از عناصر اساسی تجربه گردشگری، محیط‌زیست می‌باشد، لذا شناخت منابع طبیعی و حفاظت از محیط زیست و منابع طبیعی گامی مهم در جهت توسعه پایدار در هر زمینه‌ای است؛ از این حیث لازم است برنامه‌ریزان درسی در سایر کتاب‌های هم به نسبت به این مفهوم بیشتر بپردازند.

به طور کلی بررسی نتایج حاکی از این است که بیشترین فراوانی که از تحلیل (متون، تصاویر، فعالیت‌ها، تمرین‌ها) در کتاب‌های درسی دوره ابتدایی بدست آمده است متعلق به کتاب مطالعات اجتماعی بوده است طبق پژوهش‌های بررسی شده، کشورهای عضو منطقه شورای کارائیب که به لحاظ اقتصادی وابستگی شدیدی به گردشگری دارند، در برنامه‌های درسی گردشگری را به صورت بخشی از مطالعات اجتماعی تدریس می‌کنند، نتایج حاکی از این پژوهش هم این موضوع را تأیید می‌کند. همچنین؛ کتاب‌های هدیه‌های آسمانی و کار و فن آوری به آموزش گردشگری پرداخته بودند در صورتی که امروزه یکی از مشاغل مهم و پر کاربرد، در حیطه گردشگری می‌باشد که هدف کتاب کار و فن آوری، آموزش و ایجاد شناخت نسبت به مهارت‌ها و فنون است. علاوه بر این، کتاب هدیه‌های آسمانی نیز به این مهم پرداخته بودند در صورتی که دین مبین اسلام سیاحت و گردشگری را مورد تشویق و ترغیب قرار داده و معتقد است هر فضایی که بستر مهاجرت سیاحان با رعایت اصول اخلاقی و قراردادهای بین المللی شود. تمدن و مذهب در آن منطقه محقق شده و محیط آماده رشد و تعالی می‌گردد (سقائی و آبدار اصفهانی، ۱۳۹۳). بر این اساس کتاب‌های درسی باید مورد بازبینی قرار گیرند.

علاوه بر این، نتایج حاکی از آن بود که بیشترین فراوانی‌هایی که از تحلیل کتاب‌های درسی بدست آمد، مربوط به بخش تصاویر کتاب بوده به‌خصوص فراوانی‌های مربوط به شاخص جاذبه‌های طبیعی و تاریخی-فرهنگی؛ که در پژوهش‌های پیشین محمدیان (۱۳۸۹)، نجاتی‌کیانی (۱۳۸۷) هم این مورد به چشم می‌خورد. با توجه به آنچه بیان گردید، پژوهشی که به بررسی مؤلفه‌های آموزش گردشگری در کتاب‌های درسی پرداخته شده باشد، یافت نگردید و پژوهش‌های محمدیان (۱۳۸۹) و نجاتی‌کیانی (۱۳۸۷)، واژه توریسم به معنای کل را مبنای بررسی قرار داده‌اند در صورتی که پژوهش حاضر با توجه به مبانی نظری و پژوهش‌های انجام شده؛ مؤلفه‌های آموزش گردشگری را استخراج و در نهایت در کتاب‌های درسی مورد بررسی قرار داده است.

در نهایت نتایج نشان داد که مؤلفه گردشگری چیست بیشترین فراوانی و ضریب اهمیت و مؤلفه گردشگری چیست کمترین فراوانی و ضریب اهمیت را دارا هستند. آنچه که بر اساس تحلیل نتایج نشان داده است، مقولات از توزیع و پراکندگی مناسبی در کتاب‌های درسی برخوردار نیستند، آنچه که مهم است تکرار مکان مقولات است نه تعداد زیاد آن در یک محل، به عبارتی توزیع مقولات در اسناد هر چه بیشتر باشد بر ضریب اهمیت و بار اطلاعاتی تأثیرگذارتر است؛ از این حیث لازم است که برنامه‌ریزان درسی به توزیع مناسب مقوله‌ها در تمامی کتاب‌های درسی بپردازند. از طرف دیگر در کتاب‌های درسی مؤلفه‌ها و شاخص‌های مربوط به آموزش گردشگری به چشم می‌خورد اما به لزوم اهمیت آن پرداخته نشده به این معنی که شما به عنوان یک خواننده کتاب به طور مستقیم و غیرمستقیم با شاخص‌ها برخورد می‌کند اما این دریافت‌ها، سازماندهی نشده است یعنی به طور خاص آموزش گردشگری دریافت نمی‌شود، لازم است در نحوه ارائه مقولات و محتوای کتاب تمهیداتی صورت گیرد تا مفاهیم مرتبط با گردشگری به طور سازمان‌یافته‌تری ارائه گردد، از طرفی لازم است علاوه بر محتوای کتاب به اجرای برنامه‌هایی در زمینه گردشگری نیز مبادرت ورزد؛ به این معنا که در کنار برنامه‌های درسی به برنامه‌های آموزشی در زمینه گردشگری نیز بپردازند.

بر اساس نتایج به دست آمده پیشنهاد می‌شود در تألیف کتاب‌های درسی به مؤلفه‌های مهمی که بدان‌ها توجهی نشده، پرداخته شود. لازم است متخصصان و مؤلفان کتاب‌های درسی با توجه به شرایط جامعه؛ به

برخی مفاهیم بیش از پیش توجه نمایند. همچنین با توجه به لزوم عدم تکیه صرف به ذخایر نفتی در رونق اقتصادی، پیشنهاد می‌شود کتاب‌های درسی از منظر آموزش گردشگری مورد بازبینی جدی قرار گیرند.

منابع

- الوانی، مهدی و پیروزبخت، معصومه. (۱۳۸۵). *فرایند مدیریت جهانگردی*. تهران: دفتر پژوهش‌های فرهنگی.
- اینسکیپ، ادوارد. (۱۳۹۲). *برنامه‌ریزی گردشگری رویکردی یکپارچه و پایدار به برنامه‌ریزی و توسعه گردشگری*. چاپ دوم. ترجمه: محمود حسن‌پور و سعید داغستانی. تهران: مهکامه.
- بیات، طاهر و احمدی، پروین. (۱۳۹۲). «جایگاه اخلاق زیست‌محیطی در برنامه درسی دوره ابتدایی». *پژوهش در برنامه‌ریزی درسی*. ۱۰ (۹): ۶۲-۵۱.
- بیشمی، بهار و محمودی، مصطفی. (۱۳۹۴). «بررسی میزان مشارکت شهروندان در طرح‌های گردشگری (مطالعه موردی منطقه ۲۲ شهر تهران)». *گردشگری شهری*. ۲ (۱): ۹۱-۱۰۳.
- پاپلی‌یزدی، محمدحسین و سقایی، مهدی (۱۳۸۵). *گردشگری (ماهیت و مفاهیم)*. تهران: سمت.
- جعفری، انوش و باطبی، شهرزاد. (۱۳۹۳). «گردشگری و توسعه پایدار». *دومین همایش ملی گردشگری، جغرافیا و محیط زیست پایدار*. همدان: انجمن ارزیابان محیط زیست هگمتانه.
- حاجی زاده، ابراهیم و اصغری، محمد. (۱۳۹۰). «روش‌ها و تحلیل‌های آماری با نگاه به روش تحقیق در علوم زیستی و بهداشتی (به همراه راهنمای SPSS)». تهران: جهاد دانشگاهی.
- حاجی‌امینی، مصطفی. (۱۳۹۲). «اثرات اقتصادی جهانگردی». *کارآفرین ناب*. ۳۳: ۱۶-۱.
- حبیبی، فاتح و محمدی، سمیرا. (۱۳۹۶). «بررسی تأثیر توسعه گردشگری بر شاخص توسعه انسانی. اولین همایش بین‌المللی برنامه ریزی اقتصادی، توسعه پایدار و متوازن منطقه‌ای رویکردها و کاربردها». کردستان: دانشگاه کردستان.
- سقائی، محسن و آبدار اصفهانی، مهدی. (۱۳۹۳). «گردشگری از دیدگاه قرآن و روایات». *قرآن و علوم بشری*. ۳ (۲): ۹۳-۱۰۵.
- شفیعی، زاهد و محمدی، امین. (۱۳۹۳). «بررسی تأثیرات توسعه گردشگری بر جامعه میزبان: نمونه موردی شهر چادگان». *فصلنامه جغرافیایی سرزمین*. ۴۱: ۷۷-۹۰.
- شیردل، معصومه. (۱۳۹۳). *حفاظت از محیط زیست از دیدگاه قرآن و حدیث (پایان نامه کارشناسی ارشد)*. تهران: دانشگاه تهران.
- صالحی عمران، ابراهیم و عابدینی بلترک، میمنت. (۱۳۹۲). «بررسی میزان توجه به مؤلفه‌های ورزش و نقش آن بر سلامت در کتاب‌های درسی دوره راهنمایی». *پژوهش‌های برنامه درسی*. ۳ (۲): ۱۱۷-۹۵.

- ضرغام بروجنی، حمید؛ رسولی، نسترن و کهزادی، سالار. (۱۳۹۰). «نقش مشارکت جامعه محلی برای دستیابی به توسعه پایدار گردشگری در کشورهای در حال توسعه». همایش گردشگری و توسعه پایدار. همدان: دانشگاه آزاد واحد همدان.
- عابدینی بلترک، میمنت و نیلی، محمدرضا. (۱۳۹۳). «تحلیل جایگاه سازنده‌گرایی به عنوان رویکرد نوین یادگیری در کتاب‌های درسی دوره ابتدایی». پژوهش در برنامه‌ریزی درسی. ۱۱(۱۳): ۱۷-۶.
- عرب، زهرا. (۱۳۹۳). «بررسی و مطالعه تأثیر هنر- صنعت گردشگری بر رشد و توسعه اقتصادی در ایران و کشورهای OECD در سال‌های ۲۰۱۰ تا ۲۰۱۳». منرهای کاربردی. ۵: ۶۵-۵۹.
- عزیزیان، نسرین و عزیزیان، محمد صادق. (۱۳۹۳). «گردشگری و جایگاه آن در ایران. اولین همایش ملی توریسم و گردشگری سبز در ایران». همدان: انجمن ارزیابان محیط زیست هگمتانه.
- غنیان، منصور و هاشمی‌نژاد، آذر. (۱۳۹۵). تحلیل انگیزاننده‌های مشارکت در توسعه گردشگری پایدار از دیدگاه ساکنان محلی منطقه حفاظت شده دز». فصلنامه انجمن جغرافیای ایران. ۶۲: ۷۷-۴۹.
- قادی، زاهد. (۱۳۸۳). اصول برنامه‌ریزی توسعه پایدار گردشگری روستایی. چاپ اول. تهران: سازمان شهرداری‌ها و دهیاری‌های کشور.
- قربانی، فاطمه. (۱۳۹۱). ارزیابی ظرفیت جامعه محلی برای توسعه پایدار گردشگری از دیدگاه کارشناسان (مطالعه موردی: منطقه نمونه گردشگری پاسارگارد)، پایان‌نامه کارشناسی‌ارشد. سمنان: دانشکده گردشگری دانشگاه سمنان.
- کاظمی، مهدی. (۱۳۸۵). مدیریت گردشگری. تهران: سمت.
- کوچک‌زاده، سمیه. (۱۳۹۳). «گردشگری و توسعه پایدار». مقاله ارائه شده در اولین همایش ملی توریسم و گردشگری سبز در ایران. همدان: انجمن ارزیابان محیط زیست هگمتانه.
- محب‌علی، حمیرا. (۱۳۸۹). «آموزش کودکان راهی برای نهادینه شدن گردشگری». ایرانا. ۳۳: ۴-۱.
- محمدیان، یوسف. (۱۳۸۹). بررسی میزان توجه به توریسم در برنامه‌درسی علوم انسانی دوره تحصیلی راهنمایی ایران (پایان‌نامه کارشناسی ارشد). مرودشت: دانشگاه آزاد اسلامی.
- میرزایی، حسین و جلیلی، ساناز. (۱۳۹۰). «تأثیر توسعه گردشگری بر رشد اقتصادی (مقایسه ایران و کشورهای منتخب)». اقتصاد مالی. ۵(۱۵): ۹۱-۷۳.
- میراحسنی، مهرداد؛ حسنعلی، فریبرز و ملاک، امید. (۱۳۹۳). «نگاهی به نقش گردشگری روستایی در ایجاد اشتغال». بازارکار. ۱۵(۹۰۷): ۹.
- میرباقری، ابوالفضل؛ نورشرق، فاطمه و الهوردی، زهرا. (۱۳۹۰). «گردشگری و اثرات اجتماعی، فرهنگی و اقتصادی آن». اولین همایش بین‌المللی مدیریت گردشگری و توسعه پایدار. مرودشت: دانشگاه آزاد اسلامی.

- نجاتی‌کیانی، علی (۱۳۸۷). بررسی جایگاه توریسم در محتوای کتابهای درسی دوره تحصیلی ابتدایی در سال ۸۶-۱۳۸۵ (پایان نامه کارشناسی ارشد). تهران: دانشگاه شهید بهشتی.
- نرگسی، شهین؛ بابکی، روح اله و عفتی، مهناز. (۱۳۹۷). «بررسی رابطه بین گردشگری، رشد اقتصادی و توسعه مالی در ایران». *اقتصاد مالی*. ۱۲(۴۴): ۶۷-۴۱.
- نصیریان، جلال. (۱۳۸۹). «نگاهی به انواع گردشگری از توریسم تا گردشگری». *آریانا گردشگر*. (۳۲) ۵۸-۵۶.
- نیک‌اقبال، زهرا. (۱۳۹۵). «تحلیل نوین گردشگری و آخرین طبقه‌بندی گردشگری». مقاله ارائه شده در دومین کنفرانس بین‌المللی ایده‌های نوین در کشاورزی، محیط زیست و گردشگری. اردبیل.
- نیکخواه، هدایت اله و ناکوئی درگزی، مرضیه. (۱۳۹۵). «بررسی جامعه‌شناختی فعالیت‌های اوقات فراغت دانشجویان دانشگاه آزاد واحد بندرعباس». *پژوهش‌نامه فرهنگی هرمزگان*. ۱۱: ۱۳۷-۱۰۷.
- یاوری، حسین (۱۳۹۰). *شناخت صنعت جهانگردی و گردشگری*. چاپ دوم. تهران: سیمای دانش.
- Ali Soofi, A., Rafsanjani, S., & Zamanian, G. (2018). Factors Affecting Tourism Demands in Selected OIC Countries. *Environmental Energy and Economic Research*, 2(4), 229-236.
- Aref, F., Redzuan. M & Gill ,S. (2010). Dimensions of community capacity building: A review of its implications in tourism development. *Journal of American Science*. 6(1): 170-180.
- Băndoi, A., Jianu, E., Enescu, M., Axinte, G., Tudor, S., & Firoiu, D. (2020). The Relationship between Development of Tourism, Quality of Life and Sustainable Performance in EU Countries. *Sustainability*, 12(4);1-24
- Becker, C., & George, B. P. (2011). Rapid rail transit and tourism development in the United States. *Tourism Geographies*, 13(3), 381-397.
- Brida, J. G., Deidda, M., & Pulina, M. (2014). Tourism and transport systems in mountain environments: analysis of the economic efficiency of cableways in South Tyrol. *Journal of Transport Geography*, 36, 1-11.
- Caton K(2014). Underdisciplinarity: Where are the humanities in tourism education?..*Journal of Hospitality, Leisure, Sport & Tourism Education*.15: 24-33.
- Centre for Strategy and Evaluation Services.(2016). *Mapping and performance check of the supply side of tourism education and training*. European Union, Belgium.
- Chung, M. G., Herzberger, A., Frank, K. A., & Liu, J. (2020). International tourism dynamics in a globalized world: a social network analysis approach. *Journal of Travel Research*, 59(3), 387-403.
- Divjak, A.(2016). Tourism education in Slovenian primary schools.*Quaestus Multidisciplinary Research Journal*.231-247.

- Dredge D, Benckendorff P, Day M, Gross M. J, Walo M, Weeks P & Whitelaw P (2012). The philosophic practitioner and the curriculum space. *Annals of Tourism Research*. 39(4):2154-2176.
- Du, D., Lew, A. A., & Ng, P. T. (2016). Tourism and economic growth. *Journal of Travel Research*, 55(4), 454-464.
- Dube, K. (2020). Tourism and sustainable development goals in the African context. *INTERNATIONAL JOURNAL OF ECONOMICS AND FINANCE*, 12(1);88-102
- Dwyer, L. (2015). Globalization of tourism: Drivers and outcomes. *Tourism Recreation Research*, 40(3), 326-339.
- Fino E. R, Gutiérrez J.M, Fernández M. D M & Armas Davara E (2013). Interactive Tourist Guide: Connecting Web 2.0, Augmented Reality and QR Codes. *Procedia Computer Science*. 25: 338-344.
- Goeldner, C. R, Brent Ritchie, J. R. (2012). *Principles, Practices, Philosophies* (12th edition). John Wiley & Sons, Inc: Canada.
- Ibănescu, B. C., Stoleriu, O. M., Munteanu, A., & Iașu, C. (2018). The impact of tourism on sustainable development of rural areas: Evidence from Romania. *Sustainability*, 10(10), 1-19
- Kişi, N. (2019). A strategic approach to sustainable tourism development using the A'WOT hybrid method: A case study of Zonguldak, Turkey. *Sustainability*, 11(4), 1-19
- Lee ch.j (2014). Effects of sport mega-events on city brand awareness and image: using the 2009 world games in Kaohsiung as an example. *Quality & Quantity*. 48(3): 1243-1256
- Mandeno, T. G. (2012). Is Tourism a Driver for Public Transport Investment? (Thesis, Master of Planning). University of Otago. Retrieved from [http://hdl. Handle .net /10523/2222](http://hdl.handle.net/10523/2222)
- Marunda, E. (2015). The enhancement of sustainable tourism education and training to primary school level and rural communities in zimbabwe. *Journal of Tourism Management Research*. 2(1): 9-23.
- Suhel, S., & Bashir, A. (2018). The role of tourism toward economic growth in the local economy. *Economic Journal of Emerging Markets*, 10(1), 32-39.
- Tabash, M. I. (2017). The role of tourism sector in economic growth: an empirical evidence from Palestine. *International Journal of Economics and Financial Issues*, 7(2), 103.
- Tóth, G., & Dávid, L. (2010). Tourism and accessibility: An integrated approach. *Applied Geography*, 30(4), 666-677.
- VCuffy, V. (2015). *UNWTO conference on talent development & education in tourism lifelong tourism education*. University of Deusto, Bilbao, Spain. 1-2.